

„Problém se jmenuje Milošević“

Pamatuji si, jak jsem kdysi dávno viděla obrázky brilantního šachového velmistra, možná Bobbyho Fischera ve dvanácti letech, jak hraje najednou tučnou partii proti různým soupeřům. Přecházel od stolku ke stolku, zkoumal postavení, udělal tah a pak pokračoval k dalšímu soupeři. Takhle jsem se cítila jako ministryně zahraničí, i když jsem nebyla žádné zázračné dítě, a tváře, které jsem viděla, jak jsem přecházela od stolu ke stolu, byly tváře Saddáma Husajna, Muammara Kaddáfího, Fidela Castra a ájatolláha Chameneiho. Partie byly komplikované, protože změna v dynamice jedné partie ovlivňovala dynamiku všech ostatních; o našich tazích se rozhodovalo kolektivně a předem je prozrazovali ti, kdo s nimi nesouhlasili; kongresový chór vyvolával neustále nové a vzájemně se vylučující strategie; a šachovnice pro Střední východ se neustále převrhávala, takže se muselo začínat hrát pokaždé znovu. Místnost, ve které se hrálo, byla už počátkem roku 1998 téměř přeplněná, ale pak vrazil do dveří ještě jeden starý protivník – Slobodan Milošević.

Koncem února a počátkem března srbské polovojenské jednotky v okolí městečka Prekaz v jugoslávské provincii Kosovo vtrhly do řady vesnic etnických Albánců a pozabíjely desítky lidí. Ve svých domech uhořely celé rodiny. Mezi oběťmi byly ženy, děti a staří lidé; tisíce lidí uprchly. Byl to nejhorší výbuch násilí v této provincii od druhé světové války. V hlavním městě Prištině se shromáždil rozhněvaný dav, aby protestoval proti zabíjení, které bylo součástí operace na likvidaci ozbrojených albánských skupin, jež napadaly srbskou policii.

Kdyby šlo o ojedinělý incident, byla by to tragédie bez globálního dopadu, ale toto zabíjení bylo zatíženo historií a kontextem. Provincie Kosovo, velká asi jako stát Connecticut, je domovem o něco víc než dvou milionů lidí. Leží osudově na rozeklané dělicí čáře mezi evropskými muslimy a křesťany, v tomto případě mezi etnickými Albánci a Srby.*) V takovém prostředí je současnost často určována minulostí.

*) Pro jednoduchost budu v příštích třech kapitolách používat termín „Albánci“ pro označení etnický albánské složky kosovského obyvatelstva. Pokud to není výslovně uvedeno, tento termín se zde nevztahuje na obyvatele Albánie.

V roce 1389 podlely srbské síly pohyblivé kavalerii tureckého impéria v epické bitvě poblíž Prištiny. Vůdce Srbů, princ Lazar, byl Turky zajat, předveden před tureckého sultána a stát. Do dnešního dne mnozí Srbové oslavují statečný boj svých vojsk a jsou hnáni touhou pomstít tu porážku. Po celá staletí po této bitvě vládli Kosovu i zbytku Srbska Turci, ale žádné impérium netrvalo. Srbsko získalo nezávislost v roce 1878 a v roce 1912 krátce znovu ovládlo Kosovo. Po první světové válce se Srbsko (včetně Kosova) stalo součástí Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, později nazývaného Jugoslávií.

V roce 1974 byla za vlády Tita novelizací jugoslávské ústavy Kosovu zaručena plná autonomie a jeho převážně albánské obyvatelstvo si mohlo zřídit vlastní parlament, školy a jiné instituce. Příštích patnáct let byla vláda v Kosovu v podstatě v rukou albánských komunistů. Srbové žijící v Kosovu si stěžovali na diskriminaci a špatné zacházení. Tyto stížnosti poskytly příležitost Miloševićovi, když se v roce 1989 ujal moci v Bělehradě, aby se projevil jako srbský nacionalista a osvojil si věc srbské menšiny v Kosovu. Brzy po příchodu do funkce vyslal srbskou policii, aby uzavřela albánské školy, a započal se systematickým odpíráním politických a hospodářských práv Albáncům.

Výsledkem bylo neustále rostoucí napětí. Srbové i Albánci měli legitimní historické nároky, ale Kosovo, místo, které mnozí Srbové považují za srdce své země, bylo v Jugoslávii cizorodým tělesem. Provincii obklopovalo početné albánské obyvatelstvo v sousední Makedonii a v Řecku i v Albánii samotné. Násilný střet mezi Srby a Albánci v Kosovu se mohl rozšířit na celou oblast.

Vláda prezidenta Bushe staršího, která byla na Balkáně v zásadě pasivní, se v době, kdy se chystala k odchodu, rozhodla ke smělému závazku. Na Boží hod roku 1992 informovali američtí diplomaté Miloševiče, že Spojené státy jsou připraveny vojensky zasáhnout, pokud by Srbové vyvolali v Kosovu ozbrojený konflikt. Tři týdny poté, co se prezident v lednu 1993 ujal úřadu, ministr Christopher toto „vánoční varování“ potvrdil.

Albánci se k jejich chvále rozhodli bránit se srbskému útlaku mírovými prostředky a vytvořili si paralelní „stínové“ instituce. Pod vedením Ibrahima Rugovy a Demokratické ligy Kosova (LDK) usilovali o nezávislost, i když ne násilným způsobem. Zatímco se válka v Bosně rozhořela naplno, v Kosovu to vřelo pod povrchem. Oficiální instituce ovládané Srby koexistovaly s neoficiálními úřady, ovládanými Albánci. Ale jugoslávská policie udržovala provincii pod přísným dozorem a byla široce nenáviděná kvůli své taktice zastrahování. Kosovo žilo ve velkém napětí, ale nebylo ve válce.

Po podepsání Daytonských dohod v roce 1995 se však situace začala vyhracovat. Etničtí Albánci se rozhlíželi a viděli, že Bosenci, Chorvaté, Slovinci i Makedonci opustili Jugoslávii a vytvořili si nezávislé státy. Kosovští Albánci měli též ambice, ale Daytonské dohody s nimi nepočítaly. Mnozí z nich ztráceli

trpělivost s tím, jak jsou jim upírána jejich práva, i s výzvami svých občanských vůdců k trpělivosti. Někteří se vydali cestou násilí a připojili se k odbojovému hnutí známému pod jménem Kosovská osvobozená armáda (KLA). V té době jsme o této volně organizované skupině věděli jen málo, až na to, že provádí drobné útoky proti Srbům v Kosovu. Od našich zdrojů v oblasti jsme se v lednu 1998 dozvěděli, že Milošević se chystá uchýlit k vojenskému zásahu.

V obavách z krize jsme ho opakovaně vyzývali, aby nezačínal novou vlnu represí, a znovu mu připomněli vánoční varování. Snažili jsme se posílit umírněné kosovské Albánce podporou dialogu s Bělehradem, s cílem obnovit kosovskou autonomii, a odrazovali jsme od mezinárodní podpory KLA. Zkoumali jsme též, jak pomoci demokratickým silám uvnitř Jugoslávie v přesvědčení, že problémy Kosova a celé oblasti se nevyřeší, dokud bude Milošević u moci. Tato snaha odrážela vizi – kterou jsem sdílela s prezidentem Clintonem – svobodné a nerozdělené Evropy, zahrnující i mírumilovný Balkán. Abychom tuto vizi naplnili, museli jsme nejdřív porazit, odstranit anebo přežít zuřivě nacionalistické politiky, kteří se objevili po rozpadu Jugoslávie. Franjovi Tudjmanovi v Chorvatsku selhávalo zdraví, Bosna byla konečně stabilní, a tak Milošević byl poslední mocnou překážkou integrace Balkánu do demokratické Evropy.

Před masakrem v Prekazu ujišťovali jugoslávští představitelé našeho hlavního vyjednavče pro Balkán, velvyslance Roberta Gelbarda, že budou na všechny útoky reagovat zdrženlivě. Očividně nám lhali. Bylo jisté, že jejich surovost zradikalizuje etnické Albánce, oslabí umírněné a posílí KLA. Milošević začal na Balkáně již tři války (proti Slovinsku, Chorvatsku a Bosně). Nyní se zdálo, že se chystá začít čtvrtou.

Když násilí v Bosně vypuklo, nebyla jsem ještě ve vládě. Později jsem jako velvyslankyně v OSN byla součástí týmu. Teď jsem byla ministryní zahraničí. Zabíjení v Prekazu mě naplnilo obavami spojenými s odhodláním. Domnívala jsem se, že musíme Miloševiče zastavit neprodleně. Veřejně jsem vyslala varování: „Nebudeme stát a přihlížet, jak srbské úřady dělají v Kosovu to, co jim již neprojde v Bosně.“ V naději na vyburcování mezinárodní podpory jsem navštívila londýnskou schůzku takzvané Kontaktní skupiny, transatlantického účelového uskupení sestávajícího ze Spojených států, Ruska, Spojeného království, Francie, Německa a Itálie.

Hostitel schůzky, britský ministr zahraničí Robert Cook, začal tím, že nechal kolovat návrh prohlášení obsahujícího sankce, které mají být uvaleny, kroky, které může Milošević udělat, aby dosáhl zrušení sankcí, a hrozbu dalších sankcí, pokud tak neučiní. Byl to přístup kombinující bič, cukr a bič. Byli jsme s Robinem naladěni na stejnou tóninu. Sdílel nám, že se s Miloševićem setkal a zjistil, že nemá vůbec žádný zájem o mírové řešení. Jediným řešením bylo ho přinutit, aby svoji politiku změnil.

Pak jsem promluvila já a se vši naléhavostí, kterou jsem dokázala vyjádřit, jsem zdůraznila, že Lancaster House, majestátní budova, ve které jsme se sešli, je toutéž budovou, ve které ministři zahraničí Západu absolvovali tolik bezvýsledných schůzek o Bosně. Byli jsme dokonce v téže místnosti. Počátkem desetiletí mezinárodní společenství ignorovalo první známky etnických čistek na Balkáně. Museli jsme se z této chyby poučit. Násilí v Kosovu bylo nové, ale problém působený Miloševićovou bezohlednou ctižádostí nový nebyl.

Varovala jsem, že Kosovo může mít důsledky pro celou oblast. Nemohli jsme Srbům dovolit ho považovat za čistě vnitřní záležitost. Milošević tvrdil, že kosovští Albánci se dopouštějí násilí, ale to násilí začínalo od něj. Za Tita měli Albánci autonomii, ale Milošević jim ji vzal. Kdyby Kosovari nebyli připraveni o svá práva, KLA by nikdy nevznikla. Museli jsme se shodnout na konkrétních opatřeních, která zvýší naši schopnost nátlaku na Bělehrad. Takto jsme přivedli Miloševiče ke stolu v Daytonu, a to byl i jediný jazyk, kterému mohl porozumět nyní.

Myslela jsem, že argumentuji přesvědčivě, ale zřejmě jsem se mýlila. Francouzský ministr zahraničí Hubert Védrine požádal o odklad sankcí, jasnější odsouzení KLA a jednoznačné vyjádření nesouhlasu s nezávislostí Kosova. Lamberto Dini z Itálie si dělal starosti, že sankce proti Miloševićovi mohou vést ne k větší, ale k menší vstřícnosti a vybízel, abychom udělali víc pro zastavení pašování zbraní pro KLA. Jevgenij Primakov, který vůbec nechtěl, aby se schůzka konala, poslal na protest jednoho ze svých zástupců. Střídali jsme se s Robinem Cookem v umlčování ruského zástupce, který se zřejmě rozhodl, že nejlepší taktikou nás bude vyčerpat. Když jsme na něj naléhali, aby souhlasil alespoň s nějakými sankcemi, řekl, že má instrukce stavět se proti jakýmkoli donucovacím opatřením. A pak začal nepřetržitě mluvit, aby zabil čas.

Debata nabývala na rozhořčenosti a já si během poslouchání horečně čmárala do svého bloku. Přišla jsem na schůzku připravená vyjádřit svoje jednoznačné názory jasně a byla jsem odhodlána nezklamat důvěru těch, kdo očekávají od Ameriky vůdčí roli. V jedné chvíli mě Jamie Rubin, který byl obvykle jestřáb, přemlouval, abych ohledně určitého opatření přistoupila na kompromis. Zamračila jsem se na něj: „Jamie, myslíš si, že jsme v Mnichově?“

Po čtyřech hodinách jsme všichni kromě Ruska dospěli ke konsensu. My ostatní jsme se shodli na moratoriu na exportní úvěry, vyšetřování tribunálu pro válečné zločiny a odepření cestovních viz vysokým srbským představitelům. Rozhodli jsme se vyslat zvláštního vyslance (bývalého španělského premiéra Felipa Gonzálese), aby zprostředkoval dialog mezi Srby a etnickými Albánci, a varovali jsme Miloševiče, že přijmeme další sankce, pokud nebudou omezeny počty srbských bezpečnostních sil v Kosovu.

Dosáhla jsem většiny toho, co jsem chtěla, ale dlouho to nevydrželo. V příštích dnech začali mí evropští kolegové dávat Miloševićovi lepší známky za

respektování našich požadavků než já. Poukazovali na odsun některých srbských bezpečnostních jednotek; já předkládala důkazy, že srbské zvláštní policejní jednotky neodcházejí, ale zabydlují se. Evropané mluvili o pozvání Bělehradu obnovit v Kosovu přítomnost mezinárodních pozorovatelů; já poukazovala na to, že Milošević odmítl přijmout misi v čele s Gonzálemsem. Evropané nepovažovali za nutné zavádět další sankce. Já to považovala za nezbytné.

Další schůzka Kontaktní skupiny byla plánována na 25. března do Bonnu. Přiletěla jsem večer před schůzkou a povečeřela s Primakovem. Jelcin právě vyhodil z vlády skoro všechny ostatní ministry. Primakov mi vysvětlil, že přežil, protože byl Jelcinovým spojencem už v dobách, kdy zasedali společně v politbyru. Jelcin s ním vycházel, protože pro něj nepředstavoval potenciálního rivala.

Pokud šlo o Kosovo, shodli jsme se na tom, že občanská válka by měla katastrofální důsledky, ale jinak jsme měli ostře odlišné názory. Primakov Miloševiče bránil; domníval se, že destabilizující silou nejsou teď Srbové, ale Albánci. Říkal také, že Rusko považuje Kosovo za vnitřní záležitost a že sankce proti Miloševićovi by srbské nacionalisty jenom vydráždily. Měla jsem pocit, že ruský postoj nevyplývá ani tak ze solidarity s jinými Slovany, ale z obavy, že by mezinárodní operace v Kosovu mohla sloužit jako precedens pro vnější zasahování v Rusku, kde se čečenští separatisté s armádou pravidelně střetávali.

Zasedání Kontaktní skupiny, kterému předsedal německý ministr zahraničí Klaus Kinkel, se neshodlo v zásadě na ničem a přesvědčilo mě, že tato skupina není tou pravou institucí pro zastavení Miloševiče. Bylo zřejmé, že Rusko bude dělat potíže, a Francie a Německo se vždy střetu s Moskvou bránily. Pro Miloševiče bylo až příliš snadné ochromit tyto země povzbudivými gesty a prázdnými slovy.

Došla jsem k názoru, že se nesmíme spokojit se zachováním konsensu ve věci Kosova; museli jsme ho vytvářet. Bylo to však možné jen tehdy, pokud se mi podaří vytvořit konsensus ve vlastní vládě – a to nebylo snadné. NSC i Pentagon byly čím dál víc znepokojené mými odhodlanými prohlášeními. Administrativa nestála o další střet obsahující hrozbu silou. Ministerstvo obrany, které ustoupilo v otázce zachování amerických jednotek v Bosně, nebylo ochotné uvažovat o dalších operacích na Balkáně. K mému rozčarování se proto administrativa přestala hlásit k vánočnímu varování z roku 1992.

Považovala jsem za nutné, abychom opět pohrozili možností bombardování. Milošević by si jinak vyložil nepřítomnost jasného varování jako zelenou pro útlak. Museli jsme naší politice voperovat trochu páteře. Odpoledne 23. dubna jsem se spolu s Gelbardem a Strobem Talbottem posadila v západním křídle Bílého domu se Sandym Bergerem.

Varovala jsem, že kroky, které jsme učinili, nepostačují. Kosovo se blížilo velkému střetu, pokud nedojde k politické dohodě, což se nestane, pokud se Milošević nebude cítit ohrožen – což se nestane, dokud zůstane použití síly

mimo hru. Naši tehdejší pozicí bylo „nevyklučujeme nic“. Znělo to chabě, protože to chabě bylo. Byl to jasný krok zpět od našeho dřívějšího postoje a repri- za naší počáteční ustrašenosti v Bosně.

Gelbard přizvukoval mým závěrům a souhlasil, že potřebujeme použít hrozbu silou, abychom přinutili Miloševiče k jednání. Aby tato hrozba byla vě- rohodná, bylo nutné, aby NATO začalo plánovat vzdušné útoky. V této chvíli ho Sandy Berger rozčileně přerušil: „Nemůžete jen tak mluvit o bombardování uprostřed Evropy. Na jaké cíle byste chtěli útočit? Co byste chtěli dělat druhý den? Je nezodpovědné neustále vyhrožovat, když nemáme žádný celistvý plán. To, jak na ministerstvu zahraničí pořád mluvíte o bombardování, zní šíleně.“

Vždycky jsem své studentky na Georgetownu učila, aby přerušovaly; teď jsem tedy Bergera přerušila slovy: „Už mě to nebaví. Pokaždé, když někdo mluví o použití síly, stane se terčem osobních útoků. Když jsem před pěti lety navrho- vala použití síly v Bosně, Tony Lake mě ani nenechal dokončit. Tak teď jsem mi- nistryně zahraničí a trvám na tom, že o tom budeme alespoň diskutovat.“

Koncem jara, když Miloševič vystupňoval helikoptérové útoky a nařídil vypalování kosovských vesnic, jsme se neobrátili na Kontaktní skupinu, ale na NATO. Na naléhání Spojených států začala Aliance plánovat několik variant operací, včetně preventivního rozmístění sil v Albánii a v Makedonii, abychom zabránili šíření konfliktu, leteckých úderů v případě přitvrzení srbských represí a realizačních mírových sil v případě dosažení politického řešení.

Diplomacie se ještě zkomplikovala, když Britové nechali kolovat návrh rezoluce Rady bezpečnosti OSN povolující použití síly. Byla to dobře myšle- ná, ale ne dobře pojatá iniciativa. Zatelefonovala jsem Robinu Cookovi, který mi řekl, že podle jeho právníků by k jakékoli akci NATO bylo zapotřebí man- dátu Rady. Doporučila jsem mu, ať si opatří jiné právníky. I pokud by rezolu- ce OSN prošla, vytvořili bychom tím precedens, podle kterého NATO potře- buje pro jakoukoli akci povolení Rady bezpečnosti. To by dávalo Rusům veto nad akcemi NATO, o Číně ani nemluvě. Pokud by rezoluce neprošla, bylo by to chápáno jako vítězství pro Miloševiče a pro NATO by bylo tím těžší při- stoupit k akci. Třetí možností bylo, že by rezoluce prošla teprve poté, co by přišla o zuby ve snaze získat ruský souhlas. Tři možnosti, tři špatné výsled- ky; špatný plán.

Naším cílem byla dohoda mezi Miloševičem a kosovskými Albánci, která by provincii poskytla podstatnou míru samosprávy. Abychom tohoto cíle dosáhli, museli jsme nejdřív nalézt vyjednavče za rozmanitou a rozpol- cenou albánskou stranu. Ibrahim Rugova, zvolený vůdce jejich stínové vlády, byl drobný mírný intelektuál známý svými šálami a svou pověstí pacifisty. Ale KLA, která kontrolovala zbraně, nechtěla přijmout Rugovu za svého vy- jednavče. Nechtěli ho ani někteří jiní političtí předáci kosovských Albánců,

podle kterých byl vůči Srbům příliš pasivní a příliš tvrdý vůči odpůrcům ve své vlastní straně.

Rugova se vždy odmítal s Miloševičem setkat, ale v květnu 1988 sou- hlasil s tím, že povede malou delegaci do Bělehradu, aby zjistil, zda je politický proces možný. To se ukázalo být nesprávným krokem. Srbský tisk využil pří- ležitosti k publikaci fotografií Miloševiče a Rugovy, jak se na sebe usmívají. Ve chvíli, kdy srbská policie drancovala albánské vesnice, takové fotografie ublížily postavení Rugovy mezi vlastními lidmi.

Pokusili jsme se škodu napravit tím, že jsme jeho delegaci pozvali do Washingtonu, abychom ukázali náš respekt, a vybidli k jednotě. Během schůz- ky mě zarmoutilo neverbální chování Rugovových kolegů, kteří seděli ztuhle, a dokonce zhnuseně gestikulovali, když hovořil. Rugova mluvil nicméně přímo. Řekl, že podmínky v Kosovu se den ze dne zhoršují, a vyzval, aby NATO vytvořilo bezletovou zónu, která by zabránila srbským helikoptérovým úto- kům. Zdůraznil, že cílem kosovských Albánců je nezávislost, ale že jsou ochot- ni přijmout dočasný mezinárodní protektorát, ba dokonce, jak zažertoval, stát se padesátým prvním americkým státem. Řekla jsem mu, že nezávislost pod- pořit nemůžeme, ale že se budeme snažit ze všech sil, abychom pomohli Kosovu dosáhnout autonomie a bezpečnosti.*)

Na konci schůzky mi Rugova věnoval malý polodrahokam z Kosova. Jednou ze zvláštností albánského předáka bylo, že na setkání rozdával nerosty. Předchozího dne od něj prezident Clinton dostal dvoukilový kus křemene. Viděla jsem v životě spoustu disidentů, ve Střední Evropě i jinde. Obvykle z nich bylo cítit zanícení, se kterým hájili svou věc. Rugova byl výjimkou. I když mu bylo často obtížně rozumět, dospěla jsem k názoru, že jedna z jeho před- ností spočívá v tom, že ho všichni stále podceňují. Lidé ho přezírali, ale on se nevzdával, a když měli kosovští Albánci hlasovat, hlasovali častěji pro něj než pro kohokoli jiného.

Během celé kosovské krize používal Miloševič strategii svádět všechno na „teroristy“ z KLA. Nikdo pro tuto strategii neudělal víc než KLA samotná. Snad pokaždé, když se nám podařilo Miloševiče přibrzdit, využili příležitosti po- vstalci a obnovili boje. Jejich řady se rozrůstaly, přičemž doma je podporovali

*) Naše neochota podpořit nezávislost nevyplývala ani tak z principu, jak z pragmatického od- hadu postojů v oblasti. Makedonie a Řecko byly silně proti kosovské nezávislosti, protože se obávaly, že by mohla rozdmýchat separatistické snahy u jejich vlastního albánského obyvatel- stva. Také jiné země měly menšiny s aspiracemi na nezávislost, včetně Čechů v Rusku, Abcházců v Gruzii, Kurdů v Turecku a Basků ve Španělsku. Navíc se někteří Evropané obávali, že se Kosovo stane ohniskem islámského extremismu a organizovaného zločinu. Nemohli jsme svých cílů v Kosovu dosáhnout bez evropské podpory, a nemohli jsme získat evropskou pod- poru, pokud bychom hájili nezávislost pro Kosovo.

studenti a nacionalisté a v zahraničí sympatizanti z řad etnických Albánců až ve Spojených státech.

Během jara a počátku léta byl Milošević pod tlakem Ruska a Kontaktní skupiny, aby stáhl z Kosova bezpečnostní posily, které tam vyslal. Odmítl to udělat nebo udělat cokoliv pro obnovu politických práv. Většinou však omezoval vojenské a policejní akce na pohraniční oblast a hlavní dopravní cesty. KLA toho využila a pronikala na venkov, zřizovala kontrolní stanoviště na vedlejších silnicích a médiím se pyšnila „osvobozenými oblastmi“. Členové KLA slibovali, že v těchto zónách Kosovary ochrání, a začali dokonce vyrábět poznávací značky a pořádat soutěže o královnu krásy KLA.

V polovině června již bylo jasné, že bez povstalců nebude možné žádné politické řešení, a tak se naši diplomaté začali scházet s představiteli KLA. To rozzuřilo Miloševiče a podráždilo Evropany, ale byl to jediný způsob, jak se pohnout kupředu. V našich úvodních setkáních byli představitelé KLA otevření, pokud šlo o jejich cíl, kterým bylo osvobození. Tvrdili, že jejich cíle jsou čisté vojenské, a byli si jistí úspěchem. Proto nejevili žádný zájem o příměří nebo vyjednávání.

Měla jsem z povstalců smíšené pocity. Sympatizovala jsem s jejich odpozem k Miloševičovi, chápala jejich touhu po nezávislosti a respektovala, že k úspěchu dobré věci je někdy zapotřebí síly. Na druhé straně jsem v KLA neviděla příliš mnoho z jeffersonovského myšlení. Ve svých útocích byli často nevybíraví a zdáli se být odhodláni vyprovokovat masivní srbskou reakci, aby byl mezinárodní zásah nevyhnutelný. Chtěla jsem zabránit Miloševičovi v plnění Kosova, ale nechtěla jsem, aby toto odhodláni využila KLA k cílům, se kterými jsme nesouhlasili. Proto jsme při každé příležitosti dávali najevo, že se nehodláme stát letectvem KLA, anebo přijít KLA na pomoc, když se dostane do problémů v důsledku vlastních akcí. Odsuzovali jsme násilí na obou stranách.

KLA byla největším Miloševičovým nepřítelem, ale její útoky mu diplomaticky pomáhaly. Kdyby byl chytrý, mohl postavit světové veřejné mínění proti povstalcům tím, že by vyhověl úsilí Kosovarů o kontrolu nad vlastními správnými institucemi, a přitom prováděl ukázněné bezpečnostní akce s cílem přerušit zásobovací linie KLA, pozatýkat její členy, chránit civilisty a reagovat na útoky. Mezinárodní společenství by takovému postupu nemohlo oponovat; byli bychom dokonce přivítali řešení, které by zřídilo v provincii autonomii a chránilo lidská práva. Bohužel Milošević nebyl schopen vidět Kosovo jako politický a diplomatický problém, který je nutno řešit. Viděl ho jen jako protivníka, kterého je nutné rozdrtit. Protože mu na právech Albánců nezáleželo, myslel si, že na nich nebude záležet ani nám. Úplýnulo mnoho bolestných měsíců, než jsme ho vyvedli z omylu.

V červenci KLA splnila dřívější hrozby a zahájila „letní ofenzivu“.

Skončilo to katastrofou. Srbská protiofenziva byla drtivá a setrvalá. Srbskou strategií bylo přerušit partyzánské zásobovací cesty obsazením oblastí podél hranic provincie s Albánií a pak vypudit vzbouřenecké síly doslova z každé vesnice. Výsledkem byla zastrašovací kampaň, která zahrnala statisíce civilistů společně s bojovníky KLA do hor a lesů. Milošević se domníval, že má příležitost vzbouřence rozdrtit a současně zastražit Kosovary klonící se k nezávislosti, aby na své sny zapomněli. Ale jeho útok měl dva odlišné následky.

V první řadě tím, že ofenziva oslabil povstalece, ve skutečnosti zvýšila tlak na Miloševiče, aby vyjednal politické řešení. Dokud byla KLA silná, nemohli Albánci jednotně vyjednávat, protože Rugova byl příliš slabý a KLA příliš dogmatická. Povstalci slibovali, že osvobodí Kosovo od Srbska bez vyjednávání a kompromisů. Také slibovali, že ochrání civilisty v oblastech, které „osvobodili“. Ale když Srbové zaútočili, KLA prchla. Srbové se dopouštěli násilí na vesničanech, kteří ztratili iluze o svých tak zvaných ochráncích. V důsledku toho Rugova získal zpět dostatečně silnou pozici, aby mohl sestavit vyjednávací tým a nebyl přitom označen za zrádce. Dokonce i KLA připouštěla potřebu jednat. To znamenalo, že naši vyjednávači mohli konečně zahájit rozhovory s oběma stranami o tom, jak by mohla kosovská autonomie vypadat.

Druhý následek srbské ofenzivy tak příznivý nebyl. Tisícům kosovských uprchlíků hrozilo umrznutí během blížící se zimy. Mnohé rodiny, které prchly před srbskými zbraněmi, se bály vrátit domů, dokud Miloševičovy síly pokračují v útoku. I když Milošević pociťoval dostatečný tlak, aby začal s Rugovou vyjednávat o autonomii, nebylo pravděpodobné, že přistoupí na konkrétní podmínky. Válku koneckonců vyhrával.

Samotné hospodářské sankce zřejmě nemohly Miloševičovi zabránit, aby pokračoval v zabíjení etnických Albánců. Jak jsem se domnívala od samého počátku, museli jsme diplomacii podpořit silou. Znovu a znovu jsem o tom přesvědčovala své kolegy ve vládě a argumentovala, že pokud nezačneme jednat, krize se rozšíří, zemřou další lidé, budeme vypadat slabí, tlak bude narůstat a nakonec se stejně budeme muset uchýlit k síle za ještě obtížnějších a tragičtějších okolností.

Také jsem tvrdila, že bychom měli zahájit koordinovanou strategii s cílem ukončit Miloševičovu vládu v Bělehradě. Chápala jsem, že v Daytonu pragmatismus diktoval, abychom kvůli skončení války v Bosně s Miloševičem jednali, ale nikdy jsem mu nevěřila. Jeho ambice nepatřily k těm, které lze uspokojit jinak, než za velkou cenu, již zaplatí druzí. Náš zájem o Kosovo navíc vyplýval z našeho zájmu o mírovou Evropu a Jugoslávii s Miloševičem u kořmenů do takové Evropy nemohla nikdy nalézt cestu. Potřebovali jsme vyslat zprávu srbským podnikatelům, že Milošević škodí podnikání, srbské armádě, že přináší zkázu jejím institucím, a srbské střední třídě, že ničí jejich naději na

klidnou a prosperující budoucnost. Moje argumenty spolu s každodenními zprávami o tragédiích v Kosovu nakonec zvítězily. Prezident souhlasil se strategií pro podporu alternativ vůči Miloševičovi prostřednictvím viditelných, veřejných opatření; rozhodli jsme se též naléhat na jasné rozhodnutí NATO ohledně Kosova.

Podle našeho plánu mělo NATO přinutit Miloševiče, aby zastavil svoji ofenzivu a omezil počty srbských bezpečnostních sil v Kosovu na úroveň, která existovala před vypuknutím násilí. Miloševič musel také souhlasit, že bude seriózně vyjednávat s kosovskými Albánci o dočasném autonomním uspořádání. Pokud by tyto kroky neučinil, mělo NATO zahájit dlouhodobou vlnu úderů proti srbským pozicím v Kosovu a ve vlastním Srbsku. Přestože jsme nemohli spoléhat na to, že Rada bezpečnosti OSN výslovně schválí použití síly, pracovali jsme v ní na tom, abychom získali podporu pro naše politické cíle. Dvacátého třetího září Rada přijala rezoluci, kterou vyhlásila situaci v Kosovu za hrozbu míru a bezpečnosti a stanovila řadu kroků, jež musí Miloševič učinit. Příští den vydalo NATO oficiální varování, že začne s leteckými útoky, pokud bude srbská ofenziva pokračovat.

Třicátého září jsme měli poradu Výboru nejvyšších představitelů v operační místnosti Bílého domu. Na stole před námi ležela fotografie z ranního vydání *New York Times*. Uprostřed fotografie byla kostra mrtvého těla s otevřenými ústy, jako by vydávala poslední tichý výkřik. Tělo patřilo někomu z osmnácti starců, žen a dětí před pohřbem v kosovském městě Gornji Obrinje. O několik dnů dříve našli srbsští policisté patnáct z obětí, jak se skrývají v roklí, a povraždili je. Tři muži, včetně ochrnutého pětadevadesátiletého starce, uhořeli ve svých domovech. Další šestnáct civilistů bylo nalezeno zastřelených nebo rozsekaných v nedalekých vesnicích. To byla Miloševičova odpověď Spojeným národům a NATO.

Když jsem se toho rána dívala na tu fotografii a četla doprovodný článek, vzpomněla jsem si znovu na svůj slib nedopustit opakování krveprolití, jakého jsme byli svědky v Bosně. Tam zahynulo několik set tisíc lidí. V Kosovu zatím činil počet obětí několik set. Pro většinu obyvatel ještě nebylo příliš pozdě, ale museli jsme se vzchopit a jednat rozhodně.

Výbor hlavních představitelů doporučil prezidentu Clintonovi, aby poslal do Bělehradu Richarda Holbrooka – v té době soukromou osobu – s podmínkami NATO. V uplynulém roce doprovázel Holbrooke Gelbarda na několika cestách a pokoušel se přitom využívat vztahu, který s Miloševičem navázal během daytonských jednání. Teď jsme ho vyslali, abychom ukázali naši ochotu prozkoumat jakoukoli rozumnou alternativu k použití síly. Po příjezdu do Bělehradu Holbrooke nedosáhl žádného pokroku, protože nám pořád ještě chyběly dostatečné páky.

Miloševič stále nebyl přesvědčený, že NATO se zmůže na víc než na opa-

kovaná varování. Věděl, že někteří evropští představitelé se snaží prosadit další a explicitnější rezoluci Rady bezpečnosti, kterou by Rusko zaručeně vetovalo. V Německu se připravovala k převzetí moci nová koaliční vláda, jejíž součástí byla i polopacifistická Strana zelených. Itálie nás ujistila, že zaujme pevné stanovisko, ale blížící se pád Prodiho vlády provázely parlamentní výhrady k vyhlídkám na letecké útoky startující ze základen v Itálii. Miloševič v jedné ze svých pravidelných mediálních ofenziv ostentativně z Kosova stáhl malý počet vojáků. Zdálo se, že je rozhodnut protahovat vyjednávání s Holbrookem v naději, že se mu podaří NATO rozdělit. Museli jsme tedy odstranit z postoje NATO jakoukoli měkkost.

Osmého října jsme se společně s představiteli NATO setkali s Holbrookem v Bruselu. Společně jsme argumentovali, že dohoda s Miloševičem je možná jen tehdy, pokud NATO schválí použití síly. Pak jsme se společně odebrali na schůzku Kontaktní skupiny v Londýně se stejným argumentem a s ujištěním Evropanům, že děláme vše pro to, abychom získali na svou stranu Rusy. Znamenalo to jednat s novou osobností. Boris Jelcin, pronásledovaný hospodářskými těžkostmi, propustil dalšího ze svých premiérů a vystřídal ho tentokrát svým přítelem Jevgenijem Primakovem. Novým ministrem zahraničí se stal kariéerní diplomat Igor Ivanov, kterého jsem také dobře poznala a oblíbila si ho.

Kvůli praktickým ohledům se naše schůzka konala v salonku pro významné hosty na letišti Heathrow. Bylo tam půl tuctu ministrů zahraničí, každý se svým doprovodem. Malá místnost byla nesnesitelně přeplněná; chodil tam dokonce i letištní personál, který roznášel čaj a sušenky. Zeptala jsem se Robina Cooka, zda bychom mohli schůzku omezit na vedoucí delegací. Souhlasil s tím. Následovala nervózní diskuse, v níž německý ministr zahraničí Kinkel opakovaně přesvědčoval ministra Ivanova, aby podpořil rezoluci Rady bezpečnosti OSN, která by povolila vojenskou akci. Ivanov sdělil, že Rusko bude takovou rezoluci vetovat, a tvrdil, že Miloševič už slíbil, že své jednotky stáhne. Zareagovala jsem: „Miloševič je notorický lhář.“ Setkání změnilo ruský postoj, ale pomohlo přesvědčit Evropany, že v téhle věci se Rada bezpečnosti neodhodlá k rozhodné akci. Pokud chtěly účastnické státy zabránit katastrofě v Kosovu během následující zimy, musela jim stačit podpora, kterou už měly.

Po schůzce zamířil Holbrooke zpátky do Bělehradu s podstatně silnějšími pákami. I když jsme se s našimi spojenci z NATO neshodovali ve všem, strávili jsme v předcházejících měsících hodně času konzultacemi a přemlouváním, což se teď vyplatilo. Francouzi oznámili, že z humanitárních důvodů akci NATO podpoří, i když by z principu dali přednost rezoluci Rady bezpečnosti. Nastupující německý kancléř Gerhard Schröder ujistil prezidenta Clintona, že jeho vláda bude hlasovat pro. Potom se plně na naši stranu přidali Italové. Časně zrána 13. října NATO oficiálně schválilo použití síly a poskytlo čtyři dny

na přijetí svých podmínek. O pár hodin později Holbrooke oznámil, že mají s Miloševićem dohodu.

Podle této dohody měl Milošević deset dní na to, aby omezil počty srbských vojenských a policejních jednotek v Kosovu. Uprchlíci a lidé bez přístřeší se mohli vrátit do svých domovů. Mělo být rozmístěno až dva tisíce mezinárodních pozorovatelů pod záštitou Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE). NATO získalo právo přeletů nad Kosovem, aby mohlo ověřovat plnění podmínek. Během devíti měsíců se měly konat volby a měla být vycvičena nová multietnická policie. Jugoslávci se museli zavázat ke spolupráci s vyšetřováním tribunálu pro válečné zločiny. A konečně se Bělehrad zavázal, že začne vyjednávat s kosovskými představiteli o dosažení řešení, které provincii vrátí autonomii.

Říjnová dohoda byla spíš náplastí než léčbou. Milošević mohl svoje závazky porušit a také je porušil, ale pro tuto chvíli dohoda umožnila statisícům lidí slézt z hor a strávit zimu ve svých domovech. Potvrdila skutečnost, že osud Kosova je předmětem mezinárodního zájmu a stanovila řadu oficiálních závazků, které Milošević přijal a za jejichž nesplnění mohl být činěn zodpovědným. A snad nejdůležitější bylo, že souhlas NATO s použitím síly nebyl zrušen, ale pozastaven.

Během pár týdnů se náplast začala odlepovat. Na rozdíl od Bosny, kde léta války vyčerpala vůli všech stran, jugoslávští a albánsko-kosovští extrémisté nebyli ani vyčerpaní ani spokojení. V listopadu vyměnil Milošević vedení bezpečnostních sil zastánci tvrdé linie, kteří se chvástali, že dokáží zlikvidovat vzbouřence během pár dní. KLA se mezitím připravovala na válku, nabírala nové bojovníky a přivázela zbraně z Albánie. Navzdory zimnímu sněžení zůstávala atmosféra v Kosovu díky sporadickým přepadům a střelbě napjatá.

Ve Washingtonu jsem četla zprávy, které denně posílal mezinárodní ověřovací tým v čele s americkým velvyslancem Williamem Walkerem. Walker předtím sloužil v několika válečných oblastech, odvedl prvotřídní práci v čele mírové mise OSN v Chorvatsku, během níž s Miloševićem často jednal. Nyní dohlížel na tým, jehož úkolem bylo objíždět Kosovo v jasně oranžových vozidlech a podávat zprávy o tom, co vidí. Protože to bylo pro neozbrojený personál nebezpečné, omezili pozorovatelé svou činnost na denní hodiny. Srbské síly ani KLA takovým omezením netrpěly.

Věděli jsme, že návrat teplejšího počasí usnadní přesuny bojovníků a zbraní a může vést k obnovení násilí, takže jsme museli jednat rychle, pokud jsme se chtěli vyhnout krvavému jaru. Požádala jsem jednoho ze svých nejbližších poradců, Jamese O'Briena, spoluvůdce Daytonských dohod, aby společně s velvyslancem Christopherem Hillem vedl jednání s Miloševićem. Navrhli důmyslné řešení, podle něhož by Kosovo zůstalo součástí Jugoslávie,

ale vybudovalo by si novou civilní policii a další instituce samosprávy. Návrh neuzavíral dveře možnosti nezávislosti, ale počítal s přechodným obdobím přinejmenším tří let, než by byla tato výbušná otázka řešena.

Srbové nám našeptávali, že Milošević je ochotný se dohodnout, ale nebyli jsme si jistí za jakých podmínek. Potřebovali jsme ho vyzkoušet, ale nejdříve jsme museli přimět kosovské Albánce, aby sjednotili svůj vyjednávací tým a shodli se na výčtu dosažitelných cílů. To bylo stále ještě obtížné. KLA znovu získávala na síle a tím se snižovala i její ochota ke kompromisům. Nejruznější vůdci kosovských Albánců hovořili jeden o druhém s pohrdáním, někdy si navzájem vyhrožovali násilím a nemohli se shodnout na cílech jednání. Uplyvaly drahocenné týdny a oni se k našemu zoufalství pořád ještě ani neshodli, že se sejdou.

Zima ubíhala a moje obavy rostly. Albánci byli v rozkladu a Miloševićovi se tak nedalo vyčítat, že nejedná. A protože KLA obnovila činnost, naši spojenci nebyli ochotni dávat Miloševićovi vinu, o bombardování ani nemluvě. Protože Miloševićovi se nedalo věřit, nebylo možné přesvědčit KLA, aby ochranu Kosova svěřila malému, neozbrojenému týmu mezinárodních pozorovatelů. Vyjednávání se tak nehýbala z místa, zatímco násilí se šířilo.

V polovině prosince srbské síly pobily třicet jedna příslušníků jednotky KLA, která se snažila překročit hranice z Albánie. O pár hodin později kosovští Albánci postříleli ze samopalů šest srbských teenagerů v kosovské hospodě. O dva dny později našli na silnici vedoucí k letišti v Prištině mrtvolu místního srbského představitele.

Měla jsem pocit, že se musíme pokusit o něco nového. Ze situace se stávala klíčová zkouška americké vůdčí role a významu a účinnosti NATO. Aliance měla v dubnu oslavit své padesáté výročí. Pokud by se moje obavy naplnily, provázely by tyto oslavy scény z další humanitární katastrofy na Balkáně. A my bychom vypadali jako hlupáci, kteří vyhláší připravenost Aliance fungovat v dvacátém prvním století, a přitom nejsou schopni vyrovnat se s konfliktem, který začal ve čtrnáctém.

Patnáctého ledna se Výbor nejvyšších představitelů sešel, aby zvážil „novou“ strategii. Podklady se hemžily detaily a byly na první pohled vyčerpávající. Obsahovaly rozsáhlé pasáže o „oživení jednání“ a „vystupňování tlaku“ na obě strany i seznamy cílů. Problém spočíval v tom, že to byly všechno řeči. Takzvané „rozhodné kroky“ byly nejasné. K řešení nevedla žádná jasná cesta.

Během porady jsem konstatovala, že navrhovaná strategie nedostačuje a že se musíme podívat na Kosovo z širšího hlediska. „Příměří vyjednané v říjnu,“ řekla jsem, „balancuje na hraně nože. Již teď začínáme být svědky násilí, které jsme očekávali až na jaře. Musíme říct Miloševićovi jasně, že použijeme sílu, pokud nesplní své závazky. Musíme s tím jít na veřejnost a ukázat,

em závazky neplní. Musíme znovu a znovu zdůrazňovat, že problém se jmenuje Milošević.“

Moje vystoupení se nesetkalo s velkým nadšením. Když jsem se rozhlédla kolem stolu, viděla jsem, jak si vyměňují pohledy typu „Madeleine už zase začíná“. „Novou strategii“ pro Kosovo jsme schválili, ale já měla strach, že přinese jenom stejné staré výsledky. Pak jsem se před svými lidmi rozčilovala, že se chováme jak „myši v bubnu“, pořád se pohybujeme, ale nikam se nedostáváme. Pokud by se nestalo něco dramatického, Srbové zahájí novou ofenzivu a minulost Bosny se stane budoucností Kosova.

Kosovo: Diplomacie a hrozba silou

Některé lidi budí kokrhání kohoutů, zvonění budíků či cinkot šálek s kávou. Jako člověka, který žije ve Washingtonu, mě budí zpravodajská rozhlasová stanice. Protože byla sobota – 16. ledna 1999 – zapnulo se rádio o něco později než obvykle, ale pořád ještě pěknou chvíli před rozbřeskem. Ležela jsem tam v té tmě uprostřed zimy a slyšela, jak hlasatel oznamuje masakr osm tisíc kilometrů daleko. Zanedlouho jsem se dozvídala detaily. „Je tam spousta těl,“ sděloval velvyslanec Bill Walker reportérům, „mužů, kteří byli zastřeleni nejrůznějšími způsoby, ale většinou úplně zblízka.“ Ve městě Račak v Kosovu zahynulo čtyřicet pět lidí. Walker viděl těla na vlastní oči, většinou roztroušená v zasněžené rokli, jiná na hromadě, všechna s hroznými zraněními, všechna v civilních šatech, jedno bez hlavy. Když se ho reportéři ptali, kdo to udělal, Walker nezaváhal: „Byla to srbská policie.“

Walkerův tým mezinárodních pozorovatelů nedokázal masakru v Račaku zabránit, ale zamezil tomu, aby proběhl v tajnosti. Podle svědků, se kterými pozorovatelé mluvili, začali Srbové město ostřelovat předchozí den. Pak do města vstoupili příslušníci polovojenských jednotek, nahnali ženy a děti do mešity, shromáždili dospělé muže a odvedli je pryč. Později našli vesničané těla.

Větší část soboty jsem strávila doma telefonickými rozhovory s polovinou světa. Měli jsme strach, že v Kosovu dojde k výbuchu, jakmile zimní sníh roztaje. Teď jsem zavolala Sandymu Bergerovi a smutně nastínila. „Vypadá to, že jaro přišlo tenhle rok do Kosova brzy.“ Požádali jsme, aby generál Wesley Clark, nejvyšší velitel ozbrojených sil NATO, a generál Klaus Naumann, předseda vojenského výboru Aliance, odcestovali do Kosova a varovali Miloševiče před dalším násilím, požadovali po něm, aby tribunálu pro válečné zločiny bylo umožněno vyšetřit zabíjení v Račaku, a připomněli mu, že hrozba použití síly NATO stále platí. Telefonovala jsem ministrům zahraničí členských zemí NATO a navrhla jim, aby Aliance přezkoumala a novelizovala plány na zahájení vojenských úderů. A zavolala jsem svým nejbližším poradcům s prosbou o nalezení strategie, která by zkombinovala sílu s diplomacií a zastavila Miloševiče, aniž bychom Kosovo předali povstaleckým jednotkám KLA.

Při nejbližší příležitosti jsem ve své kanceláři shromáždila skupinu, která se skládala ze Stroba Talbotta, Jamieho Rubina a Morta Halperina, bystrého a obrazoboreckého veterána washingtonských bitev, který nedávno vystřídal Grega Craiga jako ředitel našeho odboru analýz a plánování.*) Společně jsme vypracovali strategii, která spojovala hrozbu leteckých úderů s cílem dosažení politického řešení. Koneckonců, kosovští Albánci si zasloužili něco lepšího než jen právo, aby mezinárodní inspektoři zveřejňovali počty jejich mrtvých. Pokud by Srbové odmítli vyjednávat v dobré vůli, NATO by je k tomu přinutilo prostřednictvím leteckých úderů.**)

Pokud by došlo k realizaci našeho plánu, předvíдалa jsem tři možné výsledky, z nichž dva byly lepší než dosavadní stav. V ideálním případě by hrozby NATO a mezinárodní pozornost přinutily obě strany, aby souhlasily s řešením. Výsledkem by byla samospráva pro Kosovo, jehož bezpečnost by zaručily mírové síly pod vedením NATO. Pokud by Srbové řekli ne a Albánci ano, předcházelo by dohodě období bombardování, které by trvalo tak dlouho, jak bylo nutné k tomu, aby se Milošević vrátil k jednacímu stolu. Pokud by obě strany řekly ne, byl by výsledkem chaos, za nějž by nesly zodpovědnost obě strany.

Ten večer, 19. ledna, jsem začala debatu s ostatními nejvyššími představiteli resortů národní bezpečnosti, která pokračovala téměř bez přestávky po příští čtyři dny. Byla jsem přesvědčena, že stojíme na rozhraní, a také jsem to dávala najevo. V počátku ministr obrany Cohen a generál Hugh Shelton, který vystřídal Johna Shalikashviliho jako předsedu Sboru náčelníků štábů, pochybovali o mé strategii a energicky se bránili myšlence mírových sil. Nechtěli udržovat druhou velkou a dlouhodobou operaci na Balkáně a obávali se, že se dostanou doprostřed občanské války. Pochybovali o naší schopnosti získat veřejnou podporu pro tak obskurní věc, jako byla autonomie pro Kosovo. A nebyli si jistí, jestli Kongres schválí náš podíl na nákladech mírové operace. Dávali proto přednost zachování verifikačního týmu před vysláním účinné ozbrojené síly. Tvrdili, že pokud by mělo dojít k použití sil NATO, neměly by v nich být Američané.

Chápala jsem, proč se představitelé Pentagonu dívají na věc takto, ale jejich alternativa nedávala žádný smysl. Pozorovatelé by nedokázali zachovat pořádek. Bez ochrany NATO by povstalci nikdy neodzbrojili. Bez účasti

*) Craig se stal jedním z právníků, hájících prezidenta Clintona v procesu ústavní žaloby. Mrzelo mě, že odchází, ale věděla jsem, že prezident udělal moudře, když si vybral jeho.

***) Tento návrh nevznikal pouze v mé kanceláři. Náš velvyslanec v NATO Sandy Vershbow tvrdil celé měsíce, že NATO nakonec bude muset použít sílu, aby Miloševićovi zabránilo terorizovat Kosovo. Pokud by k použití síly došlo a letecké úder by Srby vyhnaly z provincie, chtěli mít Hubert Védrine a Robin Cook jistotu, že dojde k vyslání mírových sil NATO, které by zaujaly jejich místo. Evropané se obávali, že jinak by se moci v Kosovu chopila KLA.

Spojených států nebyla možná žádná ochrana ze strany NATO, a bez zábrany NATO by Milošević pokračoval v útocích. Kdyby se obě strany pustily do boje, byla katastrofa nevyhnutelná. Jediným způsobem, jak tomu zabránit, bylo použít diplomacie, podepřené hrozbou síly NATO, k dosažení a realizaci politické dohody.

Vážila jsem si ministra Cohena a generála Sheltona, ale domnívala jsem se, že v této věci se mýlí. Z Bosny jsem se naučila nebrat neshody osobně, a tak jsem nezvedala hlas a snažila se soustředit pozornost všech na realitu. Během mnoha hodin těch schůzek na nejvyšší úrovni moje argumenty pomalu a postupně získávaly převahu. Ironicky mi s přesvědčováním pomohl Milošević, když tvrdil generálům Clarkovi a Naumannovi, že jediní pomohl Milošević, když tvrdil generálům Clarkovi a Naumannovi, že jediní lidé, kteří zahynuli v Račaku, byli teroristé. Dal najevo, že tribunál pro válečné zločiny nemá v Kosovu žádnou působnost, a tvrdil, že Bill Walker je zaujatý. Když se Clark zmínil o možnosti leteckých úderů NATO, Milošević ho nazval „válečným zločincem“.

Získali jsme též zpravodajské informace, že Srbové plánují útok na velké jednotky a velitelská centra KLA během dvoutýdenního období v březnu, po němž má následovat měsíce trvající operace na vyčištění zbývajících ohnisk odporu. Taková ofenziva by přinesla mnoho mrtvých a vyhnala by z domova statisíce lidí. Dvacátého třetího ledna jsem přiměla náš tým ke shodě na plánu, kterým mělo být dosaženo vyjednávání pomocí hrozby leteckých úderů a který podpořil myšlenku mírových sil vedených NATO s „možnou“ americkou účastí. Pentagon nicméně zdůraznil, že taková síla bude k dispozici pouze v „permisivním prostředí“, což znamenalo se souhlasem Bělehradu. Vzala jsem svoji výhru, jak byla, a o tuto věc jsem se v té chvíli nepřela.

Když jsem víceméně získala na svou stranu vlastní vládu, musela jsem si teď dělat starosti s ostatními hráči. Věděla jsem, že Evropa podpoří myšlenku sil NATO a že myšlenka spojit letecké útoky s vysoce viditelnou mírovou konferencí bude přitažlivá pro naše přátele v Paříži za předpokladu, že se rozhovory budou konat ve Francii. Pořád jsem ještě potřebovala vyjasnit, kdo naši iniciativu povede. Dávala jsem přednost NATO, které bylo silné a soudržné a které uspělo v Bosně. Evropané, především Francouzi, dávali přednost šestičlenné Kontaktní skupině, kde by jejich hlas nesoupeřil s tolika ostatními zeměmi. Myslela jsem si, že by mohlo být reálné využít obou, ale jen tehdy, pokud by Rusko – člen Kontaktní skupiny – nekladlo překážky. To znamenalo, že jsem musela zjistit, jak moc bude Moskva tlačit a kterým směrem. Naštěstí jsem právě ten týden měla Rusko navštívit.

Poprvé jsem se setkala s Igorem Ivanovem v době, kdy dělal náměstka Jevgeniji Primakovovi, a připadal mi tehdy poněkud kožený. Když jsme se poté, co vystřídal Primakova jako ministr zahraničí, poznali lépe, zjistila jsem, že je inteligentní a milý. Tak jako Primakov uměl být ale neústupný a naše dis-

kuse o Kosovu se většinou točily v kruhu. Řekla jsem třeba Igorovi, že problém se jmenuje Milošević, protože právě útlak z jeho strany vedl ke vzniku KLA. Ivanov to připustil s tím, že od té doby se stali největší hrozbou povstalci. Oba jsme se shodovali na potřebě politického řešení, ale nemohli jsme se shodnout, jak k němu dospět. Tvrdila jsem, že Milošević nebude vyjednávat bez hrozby úderů. Ivanov oponoval, že Rusko nemůže tolerovat použití násilí proti jiným Slovanům. Pak jsem podotkla, že kořenem problému je Milošević, a byli jsme zase zpátky na začátku.

Využila jsem příležitosti prolomit tento kruh v neúředním prostředí – ve Velkém divadle, kam mě Ivanov pozval na operu *La Traviata*. Seděli jsme společně v prezidentské loži, která byla postavena pro cary a obložená měkkým červeným sametem. Představení bylo báječné, ale i když jsem se očima a ušima soustřeďovala na jeviště, myslí jsem byla v Kosovu. Během přestávky jsme s Ivanovem zašli do předsálí, kde nás čekalo šampaňské a kaviár. Neztrácela jsem čas.

„Podívejte, Igore,“ spustila jsem, „povím vám to na rovinu. Pokud dojde v Kosovu k výbuchu, budeme stát před obrovskými překážkami spolupráce v celé řadě otázek. To nesmíme připustit. Musí dojít k politickému řešení. Ale Albánci svoje zbraně nesloží, pokud tam nebude NATO, aby je chránilo. A Milošević nikdy nepustí NATO dovnitř, pokud nepohrozíme silou. Evropané se obávají vaší reakce, pokud se NATO pokusí zasáhnout bez souhlasu Rady bezpečnosti, ale já to Radě svěřit nemůžu, protože Milošević ví, že budete použít síly vetovat, což znamená, že naše hrozby nebudou věrohodné, což znamená, že nedojde k žádnému politickému řešení, což znamená válku v Kosovu. Je to opravdická *Hlava XXII*.“

Ivanov si mě chvíli bedlivě prohlížel. Pak pronesl: „Madeleine, promiňte mi, ale co přesně znamená *Hlava XXII*?“

Vysvětlila jsem to, jak nejlépe jsem uměla, a pak jsem pokračovala. „Igore, tohle je vážné. Potřebuji říct Evropanům, že NATO může hrozit silou, abychom získali politické řešení, a že vy si s tím nějak poradíte.“

Chvíli opět přemýšlel a pak odpověděl: „Rusko nebude nikdy souhlasit s leteckými údery proti Srbům. To by bylo naprosto nepřijatelné. NATO nemá žádné právo útočit na suverénní stát.“ Potom snížil hlas a dodal: „Sdílíme však vaši touhu po politickém řešení a hrozba silou je možná nutná k tomu, aby se ho dosáhlo. Nevidím důvod, proč bychom se nemohli snažit spolupracovat.“

Bylo pozdě v noci, ale po opeře jsem se vrátila do hotelu a zavolala ostatním ministrům Kontaktní skupiny s vědomím, že každé mé slovo bude zaznamenáno pro ruské úřady. Pokud jsem si postoj Moskvy vyložila nesprávně, chtěla jsem se to dozvědět co nejdřív. Oznamila jsem kolegům, že Ivanov nám nebude bránit v dalších krocích a že musíme společně předložit Miloševićovi ultimatum.

Pro jednou šlo všechno podle plánu. V Londýně 29. ledna jsme s Kontaktní skupinou oznámili, že mírové rozhovory se budou konat na zámku Rambouillet ve Francii 6. února. Chtěli jsme požádat obě strany, aby přijaly plán, který by poskytl Kosovu autonomii a který by realizovaly mírové jednotky NATO v počtu zhruba dvacet osm tisíc osob. Status Kosova by byl po třech letech přezkoumán s tím, že „vůle lidu“ bude jedním ze zvažovaných faktorů. S pomocí mezinárodního společenství by se konaly volby a došlo by ke zřízení demokratických institucí. Naším cílem bylo přinutit obě strany, aby řekly ano. Ivanov se zúčastnil vyhlášení našeho plánu.

Rambouillet je letovisko se zhruba dvaceti pěti tisíci obyvatel v lesích jihu západně od Paříže, vyhlášené svým chovem světově proslulých jehňat na vlnu merino. Tato reputace vyvolala spekulace médií o tom, zda se vyjednávačům podaří dovést obě delegace na jednu pastvinu. Francouzi se rozhodli uspořádat jednání v zámku ze čtrnáctého století obklopeném úpravými zahradami, k němuž se jelo po štěrkové cestě dlouhou alejí. Samotný zámek je bludiště se spoustou chodeb, tisíci schodišť a eklekticky zařízenými místnostmi. K jeho pokladům patří vana Marie Antoinetty zastrčená v malé místnůstce za kuchyní v přízemí.

I když oficiálními hostiteli byli společně Robin Cook a Hubert Védrine, každodenní jednání měla koordinovat trojice složená z amerického velvyslance Chrise Hilla, zástupce EU Wolfganga Petritsche a ruského velvyslance Borise Majorského.

Šestnáctičlenná delegace etnických Albánců se skládala z umírněného politika Ibrahima Rugovy, váženého vydavatele novin Vetona Surroje, vědátorského Režepa Qoosji, zástupců dalších politických stran, nezávislých a příslušníků KLA. Delegáti si jako svého vůdce neočekávaně vybrali devětadvacetiletého vytáhlého velitele KLA Hašima Thačiho, se kterým jsme dosud nepřišli příliš do kontaktu. Thačiho volba jako by odrážela pokračující ústup ze slávy Rugovy, který na toto ponížení reagoval tím, že neříkal skoro nic. Když se jeden z našich diplomatů Rugovy zeptal, proč je tak netečný, odpověděl: „Je to můj styl.“

V srbské delegaci bylo zase několik respektovaných právníků spolu s řadou muslimských Slovanů, Turků a Romů, vybraných, aby demonstrovali Miloševićovu údajnou oddanost etnické rozmanitosti. Koncem prvního týdne jsme dostali od našich diplomatů zprávu, že srbská delegace nebere jednání vážně, zatímco Albánci – kteří trvali na pořádání výslovně závazného referenda o nezávislosti – jsou „paličatí jako mezci“. Chris Hill navrhol, že by bylo možná dobré, kdybych se k nim připojila dřív, než jsem měla v plánu.

Souhlasila jsem a přijela na rozhovory se dvěma hlavními cíli. Prvním bylo přesvědčit Srby, že dohoda je v jejich nejlepším zájmu, o čemž jsem byla

presvědčena. Druhým bylo přesvědčit Albánce, aby přijali rámec dohody, který navrhla Kontaktní skupina.

Nejdříve jsem se v Paříži setkala s Milanem Milutinovičem, srbským prezidentem, který zastupoval Miloševiče. Milutinovič měl stříbrné vlasy ulízané dozadu, nádherně ušitý oblek a vybroušenou angličtinu. Zdůraznila jsem mu, že politické řešení, které navrhujeme, by bylo pro jeho zemi dobré. Vedlo by k odzbrojení KLA, zachovalo by Kosovo jako součást Jugoslávie a umožnilo by jugoslávské armádě, aby nadále hlídala jeho hranice. Přítomnost příslušníků mírových sil vedených NATO by neškodila, ale pomohla by i ochránit lidská práva srbské etnické menšiny v Kosovu. „Alternativou,“ argumentovala jsem, „by nakonec bylo něco jako Čečensko ve vaší vlastní zemi. Dostanete se do ještě většího rozporu s mezinárodním společenstvím a NATO. Nemusi to tak být, když se chopíte této příležitosti k míru, můžete se posunout směrem k Evropě a k Západu.“

Milutinovič odpověděl: „Souhlasím s vámi ze šedesáti až sedmdesáti procent. Měli bychom se soustředit na budoucnost a pokusit se vyřešit kosovské problémy politickými prostředky. Přijímáme vaši představu autonomie a demokracie, ale nemůžeme přijmout váš návrh na vyslání vnější vojenské síly. To by byla katastrofa. Měli byste spíš s námi spolupracovat na rozpuštění KLA. Měli byste poslat jednotky do Albánie, aby zabránily pašování zbraní extremistům.“ Milutinovič připustil, že Bělehrad udělal chybu, když tolik let Kosovu autonomii upíral. „Tento přístup oslabil hlasy umírněných, ale Spojené státy jsou na špatné stopě. Měli byste spolu s námi bojovat proti teroru a násilí.“

Podotkla jsem: „Srbská armáda je tím nejlepším náhončím pro KLA.“ Milutinovič mě opravil s upřímností, jakou jsem nečekala: „Kdepak, tato pocta patří polovojenské policii.“

Po přejezdu do Rambouillet jsem zahájila první z mnoha setkání s delegací kosovských Albánců. Termín „všehochnut“ se na tuto skupinu, jejíž názory sahaly od tajemného Rugovy přes pragmatického Surroje až k problematickému Thačimu, hodil naprosto dokonale. Ani jeden z nich se nikdy nezúčastnil složitých jednání, rozhodně ne na světové scéně, a stále ještě měli mnoho rozporů mezi sebou. Potěšilo mě, že přijali pomoc malého týmu vnějších poradců, včetně bývalého amerického velvyslance Morta Abramovitze, jednoho z mých dlouholetých přátel a neohroženého bojovníka za lidská práva.

Moje poselství Albáncům bylo zrcadlovým odrazem argumentů, které jsem předložila Srbům. „Jste vůdci. Byli jste vybráni, abyste zastupovali svůj národ. Dobře přemýšlejte, než ho odsoudíte k válečné budoucnosti. Dohoda, kterou předkládáme, vám poskytne samosprávu, ochranu NATO, hospodářskou pomoc, právo vychovávat děti ve vlastním jazyce a schopnost získat vládu nad vlastními životy. Pokud ho přijmete, přiblížíte se k budoucnosti blahobytu, demokracie a zapojení do Evropy. Pokud ho odmítnete, bude výsledkem válka, kterou prohrajete, a ztratíte i mezinárodní podporu.“

Několik delegátů ode mě žádalo ujištění, že Spojené státy budou skutečně součástí mírových realizačních sil, aby se nemuseli spoléhat výhradně na Evropu. Rugova zdůraznil, že Kosovaři vždy kladli rovnítko mezi bezpečností a nezávislostí a že jejich ochota pozdržet kroky k nezávislosti po přechodné období je ústupkem. Všichni se shodovali na konečné nutnosti referenda o nezávislosti. Jinak, jak jeden vyjádřil, „budeme zavřeni v Srbsku navždycky.“

Po této širší schůzce jsem se setkala ve sklepní místnosti, do které táhlo, jen s Thačim. Tehdy i při dalších setkáních mě zaráželo jeho mládí a nezkušenost, díky nimž byl střídavě zatvrzelý a přeochoťný. S Rugovou jsem měla pocit, že mluvím s výstředním kolegou z univerzity. Thači byl spíš jako student s velkým talentem a sklonem odevzdávat úkoly se zpožděním.

Podle našeho plánu by KLA musela složit zbraně a vzdát se jakékoli nezávislé vojenské role. Věděla jsem, že s tím se bude Thačimu těžko souhlasit, dokonce i s příslibem NATO, že zaplní bezpečnostní vakuum. To první poledne jsem ho vybídla, aby si vzpomněl na jiné vojenské organizace, které se proměnily v politické strany. Thači odpověděl, že předpokládá, že albánská delegace dohodu podepíše, ale že povstalci budou potřebovat čas, aby se s tím smířili. Snažila jsem se Thačiho předpověď zafixovat, a tak jsem pronesla: „Vaše odhodlání dohodu podepsat mě těší.“ Zareagoval: „Domnívám se, že k dohodě lze dojít, ale nezáleží to jenom na mně nebo na KLA, dokonce ani na naší delegaci. Mohou nastat potíže.“

Na začátku druhého týdne jednání, když jsem se vracela do Washingtonu, zbývaly dvě velké překážky. Tou první byla touha etnických Albánců po výslovném referendu o nezávislosti, kterou jsme podle mého názoru mohli dokázat zmírnit. Tou druhou byl srbský odpor k mezinárodní vojenské přítomnosti v Kosovu, se kterým jsme se museli střetnout. Bylo jasné, že se srbský postoj nezmění, pokud se ho Miloševič nerozhodne změnit. A tak jsem zavolala do Bělehradu.

Během dvacetiminutového rozhovoru jsem sdělila Miloševičovi, že jednání se hýbe kupředu a že dohoda zlepší vztahy mezi našimi zeměmi a pomůže Srbsku i hospodářsky. To se ovšem stane jen tehdy, pokud bude souhlasit s mírovými silami.

Srbský diktátor mě ujistil svou touhou po míru a svou oddaností „multi-etnickému, mnohonárodnímu a multireligióznímu Kosovu“. Zdůraznil, že srbská delegace v Rambouillet se skládá z lidí sedmi různých národností. „To Albánci si přejí separatistický stát,“ tvrdil. „To by nemělo být řešením na konci dvacátého století.“

Konstatovala jsem: „Pane prezidente, těší mě, že se hlásíte k ideálu multietnicity. Dohoda, kterou navrhujeme, zahrnuje ochranu práv menšin i práv etnických Albánců, kteří představují devadesát procent kosovského obyvatelstva. Ujišťuji vás, že ta dohoda je nanejvýš moderní.“

Jenže Milošević zřejmě prováděl svoje vlastní sčítání. „Ve vsi úctě, pani ministryně, etničtí Albánci představují jen asi osm set tisíc z celkového počtu půldruhého milionu obyvatel Kosova. Jsou tam statisíce Srbů a Černohorců a cikánů a Turků. V Chorvatsku Spojené státy podpořily etnické čistky Srbů. Doufám, že se nepokoušíte vyhnat Srby z Kosova.“

„Pane prezidento,“ řekla jsem, „vím, že v Kosovu nejsou jen samí Albánci, a vy víte, že jsem se pokoušela pomoci Srbům k návratu do jejich domovů v Chorvatsku. Ale nechci se přít. Máme málo času. Chápu, že pro vás může být těžké vysvětlit přítomnost sil NATO v Kosovu, ale uděláme vše, co bude možné, abychom vám to usnadnili. Ráda bych, abyste promluvil s Chrisem Hillem, který může vysvětlit detaily našeho návrhu. A pak můžeme jednat o vašich konkrétních výhradách.“

Milošević souhlasil, že přijme Hilla, a hovor jsme ukončili. Nevěřicně jsem se dívala na sluchátko. Miloševićovy výroky ve mně probudily vzpomínky z dětství. Jako šestiletá nebo sedmiletá jsem chodila do školy v Anglii. Hráli jsme hry, při nichž se všichni žáci rozdělili jako v Harry Potterovi na týmy, které bojovaly o body při různých činnostech. Když jsem poprvé získala pro svůj tým body, ohlásila jsem to tátovi, kterému to udělalo velkou radost. Protože jsem chtěla vidět, jak se zase raduje, začala jsem si vymýšlet úspěchy, díky nimž jsem získávala další body, včetně tvrzení, na které jsem si teď vzpomněla, že jsem vytáhla učitelku z růžových keřů. Brzy jsem nasbírala tolik fiktivních bodů, že jsem se rozhodla vymyslet si zvláštní cenu. Přišla jsem domů a chlubila se, že jsem vyhrála „Egyptský pohár“. Rodiče chtěli, abych ho přinesla domů, což samozřejmě nešlo. Místo toho jsem si začala vymýšlet novou sadu lží o tom, jak se ke mně všichni hrozně chovají. „Dokonce musím sedět na jehlách!“ plakala jsem. Moje vždy ochranná matka trvala na tom, že půjde do školy, aby zjistila, co to té její chudince provádějí. Pravda vyšla najevo a já jsem byla zcela po právu potrestána. Kdykoli jsem později začala vyprávět nějakou historku, která se zdála být v rozporu s pravdou, stačilo, aby rodiče řekli „Egyptský pohár“, a já zmlkla.

Mohla jsem klidně říct „Egyptský pohár“ Miloševićovi. Podle něj byl počet etnických Albánců v Kosovu nadsazen o více než 50 procent a on sám byl zastáncem etnické tolerance a myslitelem jedenadvacátého století. Naše snaha ho vyvést z jeho paralelního vesmíru pokračovala během příštího týdne. Když jsem mu ve čtvrtek opět zavolala, oznámil mi: „Pro nás je ústředním problémem to, že nemůžeme přistoupit na řešení, které by vyvolalo úprk nealbánského obyvatelstva. Kosovo bylo hrází křesťanského Západu proti islámu po pět set let.“ Takové bylo myšlení jedenadvacátého století.

I když jsem od Miloševiće přímo nezískala mnoho, srbská delegace konečně reagovala na politické pasáže návrhu. To nás povzbudilo, ne však Albánci, kteří nervózně přihlíželi, jak právníci Kontaktní skupiny začínají trávit dlouhé hodiny se Srby.

Během týdne jsem zavolala Thačimu, který litoval, jaká je škoda, že jsme nepřijali víc albánských návrhů. Celkově však zůstával optimistou. Když jsem se v sobotu ráno vrátila do Francie, sešla jsem se krátce s delegací kosovských Albánců ve skupině i individuálně. Kosovaři souhlasili, že podpoří rámcovou dohodu, až se obě strany sejdou to odpoledne s ministry zahraničí Kontaktní skupiny. Jelikož se Srbové pořád ještě nevyjádřili k bezpečnostním otázkám, měli Albánci výjimečnou příležitost Miloševiće izolovat. Nepochybovala jsem o tom, že se jí chopí. Pak došlo ke schůzce.

Místnost byla nacpaná a malá. Ministři zahraničí seděli vedle sebe jako soudní tribunál po jedné straně dlouhého dřevěného stolu. Od samého počátku připomínalo celé setkání zasedání inkvizice. Na konci o tom už nebylo pochyb. Vůdcové albánské delegace se usadili naproti nám. Thači, který vypadal nesvůj, se posadil doprostřed.

Když jsme si nasazovali sluchátka, byla atmosféra plná napětí. Museli jsme vlastně položit jen jedinou otázku, a to, zda Albánci přijímají rámcovou dohodu. Slibovali, že odpoví kladně, ale když ta chvíle nastala, Thači neodpověděl přímo. To poskytlo příležitost italskému ministru zahraničí Lambertu Dinimu, který se ke KLA vždy stavěl nanejvýš kriticky. Nutil Thačiho, aby nejen přijal rámcovou dohodu, ale aby se vzdal podpory referenda o nezávislosti. To nebylo fair. Návrh, který jsme vypracovali, vyžadoval, aby Kosovaři svoje aspirace na nezávislost odložili, a ne, aby je opustili. Dini znovu a znovu naléhal, aby Thači jednoznačně odpověděl na otázku, na kterou Thači neměl žádnou dobrou odpověď. Thači proto kličkoval a uhýbal a nepřijal ani rámcovou dohodu, ani nedal jasnou odpověď. Jeho kolegové – Surroi, Rugova a Qoosja – tam seděli jak pařezové. Surroi proto, že nepovažoval za vhodné mluvit, Rugova proto, že to byl jeho styl, a Qoosja proto, že si myslel, že Thači jedná správně.

Sundala jsem si sluchátka a praštila jimi o stůl. Albánci nás konejšili, že s rámcovou dohodou chtějí souhlasit, a později tak v odpověď na moje otázky učinili. Ale škoda byla už napáchána. Postoj Kosovarů byl přinejmenším nejasný. Pro tuto chvíli byl Milošević z oblga.

Sobota měla být posledním dnem jednání, ale nyní jsme se shodli na prodloužení o tři dny. Text dohody nebyl zdaleka hotov, a potřebovali jsme čas na to, abychom získali hlasy některých delegátů. Thači nebyl jediný člen své delegace, který měl pochybnosti. Protože jsme strávili během týdne tolik času snahou o získání Srbů, většina Albánců byla nesvá. Naslouchali lidem zvenčí, kteří jim radili, aby nevěřili Evropanům ani nám. Obávali se, že text, se kterým měli souhlasit, by se stal trvalou překážkou samostatnosti. Zdráhali se také odzbrojit. Nijak nepomohlo, když Francouzi nepochopitelně odmítli vpustit do zámku důstojníky NATO, aby Albáncům vysvětlili detaily našeho vojenského plánu. Místo toho musel prezentaci provést právník

Kontaktní skupiny, doprovázený americkým plukovníkem, kterému se podařilo do zámku propašovat uniformu.

Snažili jsme se využít té trochy času, která nám zbývala, soustředěnou snahou o uklidnění Albánců, s nimiž jsme procházeli celý text, tak aby věděli přesně, s čím mají souhlasit. Jasně jsme jim vysvětlili, že jim dohoda nezabrání uspořádat referendum, i když to nebude jediné kritérium pro rozhodování o budoucím statutu Kosova. Generál Clark, který přiletěl z Bruselu, se sešel s Albánci na letecké základně poblíž Rambouillet, aby jasně vysvětlil závazek NATO chránit Kosovary, jakmile bude dosaženo dohody. Naléhali jsme na albánskou vládu a přední osobnosti albánského původu po celém světě, aby tlumočily svoji podporu. A já slovně mořila albánskou delegaci až k smrti.

Výsledkem byl pokrok. Když jsme v sobotu večer začali, hlasovalo proti devět členů delegace. V pondělí byl už proti jediný Thači. Představoval zvláštní problém, protože bylo tak obtížné s ním mluvit o konkrétních věcech. Bylo zřejmé, že jeho nerozhodnost vyplývá z ideologie anebo z nátlaku jiných delegátů. Kryl si záda. KLA nebyla jednoduše organizace. Odehrával se v ní mocenský boj, do něhož byli zapojeni i jiní velitelé KLA a ony pochybné postavy zvenčí, které povstalecké armádě dodávaly peníze a zbraně. To vysvětlovalo neustálé konverzace po telefonu, kterým se Thači i jeho kolegové věnovali. Vůdce KLA kdysi viděl Jamieho Rubina, jak odsuzuje Miloševiče v televizi, což zapříčinilo vznik přátelství mezi oběma muži. Nyní Thači Jamiemu sdělil, že má strach o život.

Po sobotním fiasku jsem zkoušela nejrůznější taktiky. Nejdřív jsem polichotila Thačimu, jaký je velký budoucí vůdce. Když to nefungovalo, zalitovala jsem, že nás zklamal a že jestli si myslí, že budeme Srby bombardovat, i když Albánci dohodu odmítnou, tak se mylí. Nikdy bychom pro to nezískali podporu NATO. „Na druhé straně,“ pokračovala jsem, „jestli řeknete ano a Srbové řeknou ne, NATO zasáhne a bude pokračovat v úderech, dokud srbské síly neodejdou a NATO nevstoupí dovnitř. To vám dá bezpečnost. A budete si moci vládnout sami.“

Thači odpověděl, že jediným cílem KLA je bojovat za nezávislost, a že je velmi obtížné se tohoto cíle vzdát. Řekla jsem mu: „Nemusíte se ho vzdávat, ale musíte být realisté. Tato dohoda je na tři roky. Víme, že problém se jmenuje Miloševič. Ale za tři roky může situace vypadat úplně jinak. Tohle je vaše šance. Chopte si jí, protože jinou už možná mít nebudete.“ I když se Thači očividně styděl a málem se rozplakal, zavrtěl hlavou.

Pondělí muselo být v každém případě posledním řádným dnem jednání. Kontaktní skupina stanovila konečnou lhůtu pro odpověď do tří odpoledne v úterý. Protože jsem strávila víkend nepřetržitými schůzkami, byla jsem pře-drážděná. Obě delegace se chovaly nemožně. Všechny jako by rozmazlilo báječné francouzské jídlo. Při jednom obědě si někdo postěžoval: „A co se stalo se sýrovým chodem?“ Myslela jsem, že vyletím z kůže.

Celé odpoledne jsem přemýšlela o tom, jak bychom mohli přesvědčit Thačiho. Volala jsem už úplně každému, o kom jsem si myslela, že by mohl mít vliv na vůdce KLA, a tak jsem se nakonec rozhodla zkusit Adema Demačiho. Demači byl starý albánský nacionalista, který byl mezi těmi, kdo tlačili Thačiho k tomu, aby zaujal tu nejtvrďší možnou linii. Dovolala jsem se ho ve Slovinsku a požádala ho, aby vybídl Thačiho k podpoře našeho návrhu.

Demači oponoval, že nemůže přistoupit na nic, aniž by se mnou mluvil osobně; navrhl, ať si s ním přijedu popovídat do Slovinska. Naléhala jsem: „Podívejte, obě strany vyjednávají už čtrnáct dní. Lhůta vyprší za pár hodin. Můžu se s vámi setkat někdy v budoucnosti, ale teď byste měl tlumočit svůj souhlas Thačimu. Když to neuděláte, bude vás to v budoucnosti pronásledovat, až budou obyčejní Albánci umírat.“

Demači proklamoval: „Vážíme si vaší snahy, ale nenecháme se k ničemu dohnat. Jestli je nutné, aby zemřelo třicet tisíc Albánců, budiž, ale nemůžeme se vzdát zbraní výměnou za sliby. Nikdy se nevzdáme svého snu o svobodě.“

Nevzdávala jsem se: „Kvůli mému návrhu se svého snu vzdávat nemusíte. Využijte této příležitosti pro mír. Řekněte Thačimu, že ta dohoda má vaši podporu.“

Demači odmítl: „To není možné.“ Zhnusene jsem zavěsila. Byl to jeden z nejděsivějších rozhovorů, jaké jsem zažila.

Bez ohledu na Demačiho se náš tlak nakonec vyplatil. Nebyli jsme jediní, kdo byli z Thačiho otráveni. Zbytek albánské delegace začínal být přesvědčen, že dohoda je pro ně příznivá a že ji většina Kosovarů podpoří. Celé dny jsme mluvili o myšlence, že Albánci doopravdy dohodu nepodepíší, jenom slíbí, že ji podepíší. Tento přístup měl tu výhodu, že nám umožňoval zmáčk-nout Srby a přitom jim ponechávat dveře otevřené k podpisu. Poskytoval také nervózní kosovské delegaci čas ujistit se, že jejich voliči stojí za nimi.

Když se přiblížila hranice úterý tři hodin odpoledne, představoval Thači pořád ještě problém, ale pak vzal věci do svých rukou Veton Surroi, „tajemník“ albánské delegace, a navrhl krátké prohlášení, sdělující, že jeho delegace s dohodou souhlasí a podepíše ji do čtrnácti dnů poté, co nejdřív vysvětlí její podmínky obyvatelům Kosova. Zatímco Surroi a další pracovali, došlo k intenzivnímu dohadování s Thačim o znění textu, jak v anglické, tak v albánské verzi. Nakonec Surroi potvrdil, že mohou tu práci dokončit jen tehdy, pokud někdo přemluví Thačiho, aby na pár minut odešel z místnosti. Našeho právníka Jima O'Briena napadlo, že nejlepší způsob, jak Thačiho odlákat, by byl vzkaz, že s ním potřebuje mluvit Jamie Rubin. A tak se Jim a Thači vydali hledat Jamieho, kterého nemohli najít, protože právě informoval tisk.

Konečně přišel Jamie a odvedl si Thačiho, kterého se snažil rozptýlit řečmi o filmech a Hollywoodu. Ale sotva byli chvíli spolu, prohlásil Surroi, že potřebuje Thačiho zpátky. A tak Jim popadl Thačiho a táhl ho zpátky do kanceláře, zatímco Jamie si stěžoval: „Ale já si sotva zapálil cigaretu.“ V kancelá-

ři se Thači znovu pokoušel text pozměnit, ale se Surroiem nebyla žádná řeč. Prohlášení podepsané Surroiem obdrželi ministři zahraničí Kontaktní skupiny a Jamie ho zveřejnil.

Navzdory různým vytáčkám a zvrátům jsme v Rambouillet dosáhli většiny toho, oč jsme usilovali. Měli jsme teď víceméně jednotnou albánskou delegaci a jasnou vizi, jak by mělo demokratické Kosovo vypadat. Albánci se přeli a váhali, ale zvolili si mír. Thači příští dva týdny přesvědčoval o dohodě z Rambouillet velitele a příslušníky KLA. Objevil se znovu krátce před 15. březnem, kdy měla jednání ve Francii pokračovat, a doprovázel delegaci do Paříže. Tam oficiálně podepsali dvaosmdesátistránkovou dohodu během pětiminutového obřadu, který jak jugoslávská delegace, tak ruský vyjednaváč bojkotovali.

Co chtěl Milošević dělat teď? Řekli jsme mu, že jsme připraveni hovořit o konkrétních srbských výhradách. I když jsme nemohli ustoupit z principu mírových sil pod vedením NATO, chtěli jsme s ním spolupracovat na tom, jak operaci prezentovat. Navrhli jsme dohodu, podle které by NATO do Jugoslávie nevtrhlo, ale přišlo by tam na základě pozvání; dokonce jsme navrhli, aby Srbové označili jednotky NATO za „antiteroristické“, protože součástí jejich úkolu bylo odzbrojit KLA.

Někteří revizionisté naznačují, že jsme si nevšimli signálů z Bělehradu o tom, že Milošević je ochoten dohodu podepsat. To je nesmysl. Kdyby měli Srbové zájem vážně vyjednávat, mohli to sdělit kterémukoli ze zahraničních návštěvníků, kteří proudili Bělehradem na počátku března. Ale poselství, které obdrželi ruští, řečtí a američtí představitelé i představitelé NATO a EU, bylo stále stejné. „Ne,“ prohlašovali Srbové. „Nechceme mít s cizí vojenskou silou nic společného. Vyrovnáme se s hrozbou terorismu po svém. A nepotrvá to dlouho.“ V polovině března navštívil Jugoslávii Ivanov a našel tam „jenom idioty, kteří jsou připraveni válčit“.

Zatímco jsme diplomaticky jednali v Evropě, pracovali jsme nepřetržitě celé týdny v Kongresu. I když jsme měli silnou podporu od takových mezinárodně angažovaných senátorů, jako byli Joe Biden a Richard Lugar, na obou stranách byli i ti, kteří se k naší linii stavěli kriticky. Někteří zpochybňovali právní základ možných leteckých útoků NATO. Jiní se domnívali, že boje v Kosovu povedou do bezvýchodné situace jako ve Vietnamu. Někteří tvrdili, že Milošević zatím není dost velkým zlosynem. Republikánský senátor Don Nickles z Oklahomy prohlásil: „Myslím, že bychom neměli začít bombardovat, dokud Srbové nezahájí opravdu rozsáhlý masakr.“

Po dnech slyšení, schůzek, briefingů a telefonátů jsme nakonec dosáhli svého. Krátce před podpisovou ceremonií dohody z Rambouillet v polovině března schválila Sněmovna reprezentantů poměrem hlasů 219:191 prezidentův plán na vyslání jednotek k realizaci mírové dohody, pokud by jí bylo dosaženo.

Přestože se hlasovalo, jak se dalo očekávat, po stranické linii, získali jsme podporu od republikánského předsedy Sněmovny Dennise Hasterta a od respektovaných republikánů, jako byl kongresman z Illinois Henry Hyde. Když čas pro diplomacii vypršel, Senát poměrem hlasů 58:41 zmocnil prezidenta k souhlasu s bombardováním NATO. Málokterý zákonodárce byl touto myšlenkou nadšen, ale většina se shodovala, že jiné možnosti jsou ještě méně přijatelné.

Opakovaně jsme Miloševiče varovali, aby nezahajoval ofenzivu, ale bylo vidět, že ji připravuje. Bělehrad shromáždil v Kosovu bezpečnostní jednotky, které byly zhruba o padesát procent silnější než ty, které použil při ofenzivě v roce 1998. Miloševičovi vyjednaváci se objevili v Paříži se zcela vykuchanou verzí návrhu Kontaktní skupiny, počínajíc vypuštěním slova „mír“. Je možné, že Milošević si myslel, že blufujeme, anebo že Rusové přijdou na způsob, jak NATO zastavit. Možná spoléhal na špatné rady ohledně toho, jak rychle se boj o Kosovo dá vyhrát. Možná si myslel, že bude mít moc pevněji v rukou, když se bude držet role oběti. V každém případě se rozhodl. My se museli rozhodnout také.

Devatenáctého března se náš zahraničně politický tým sešel s prezidentem, abychom si prošli alternativy. Žádné dobré jsme neměli. George Tenet nás zpravil, že srbská ofenziva již začala a že se jí podařilo přinutit řadu jednotek KLA k ústupu. Počet uprchlíků a lidí bez přístřeší rychle stoupal. Vojenské odhady byly stejně chmurné. Civilisté v Kosovu byli srbskými útoky vysoce zranitelní. A přinejmenším zpočátku jim letecké údery NATO nemohly pomoci. Bylo tu riziko, že dojde ke zranění či smrti mnoha nevinných lidí. Letecká ofenziva NATO proti Miloševičovým zdrojům moci by ho oslabil, ale nevěděli jsme, jak dlouho může vzdorovat.

Poslouchala jsem a přitom jsem pozorovala prezidenta. Měl v očích výraz stejně chmurný jako já pocit v duši. V předvečer svého padesátého výročí se NATO chystalo do boje teprve podruhé v historii, přičemž poprvé to bylo v Bosně. Naším cílem bylo získat podporu pro dohodu, která neodrážela konečné cíle ani etnických Albánců, ani etnických Srbů. Vítězství by znamenalo dlouhodobé vojenské nasazení k udržování pořádku ve velmi nebezpečném prostředí, ale ústup byl nemyslitelný. Naše rozhodnutí bylo součástí daleko hlubší volby mezi autokracií a demokracií a mezi zaslepeností a tolerancí uprostřed Evropy. Apelovala jsem: „Podívejte, pamatujeme, že účelem použití síly je skoncovat s gaunery, jako je Milošević, jednou provždy. Není žádná záruka, že se to podaří, ale ostatní alternativy jsou ještě horší. Pokud nebudeme reagovat nyní, budeme muset reagovat později, možná v Makedonii, možná v Bosně. Milošević si zvolil bitevní pole. Nemůžeme ho nechat vyhrát.“ Prezident souhlasil a veřejně prohlásil: „Váhat vůči balkánským agresorům znamená smířit se s vražděním.“

Poslali jsme do Bělehradu Dicka Holbrooka, ať se naposledy pokusí př-

mět Miloševiče, aby zastavil svoji ofenzivu. Z těchto rozhovorů nevzešlo nic kromě další zdržovací taktiky, a tak jsem instruovala Holbrooka, aby se vrátil domů. Jak uváděl prezident, nemohli jsme si dovolit déle čekat. Tím, že zahájil ofenzivu, nás Miloševič přinutil k akci; museli jsme jednat, i když se to časově právě nehodilo. Ruský premiér Primakov byl na cestě na návštěvu do Spojených států. Když ho Al Gore po telefonu informoval, že bombardování NATO se chystá začít, rozzuřený Primakov přikázal, aby se letadlo otočilo a letělo zpátky do Moskvy.

O pár hodin později, večer 23. března, nařídil generální tajemník NATO Solana generálu Wesleymu Clarkovi, aby zahájil letecké operace.

Bylo krátce po půlnoci. Vrátila jsem se domů vyčerpaná a pak jsem zůstala vzhůru a dívala se na televizní zpravodajství; už jsem skoro spala, když zazvonil telefon. Byl to prezident. Řekl: „Děláme správnou věc. Čeká nás dlouhá cesta a hned tak to neskončí, ale opravdu si myslím, že jsme prozkoumali všechny možnosti.“ Společně jsme vypočítali naše pokusy o nalezení diplomatického řešení, včetně mých patnácti cest do Evropy na konzultace se spojenci během předchozího roku. Hovořili jsme o naší zodpovědnosti vůči obyvatelům Kosova a zvláště vůči našim ozbrojeným silám. Vyslat mladé muže a ženy do boje je nejtěžší úkol, který očekává každého prezidenta. Kdykoli jsem americké vojáky navštívila, vždy jsem se pokoušela navázat s nimi oční kontakt, abych si byla vždycky schopna vybavit jejich tváře. Žádný americký státník by se neměl uchýlovat k vojenské akci dřív, než plně zváží její lidskou cenu.

Prezident zopakoval: „Myslím, že děláme správnou věc.“

„Ano, pane prezidente,“ přitakala jsem, „děláme.“

Aliance vítězí

Během prvních dnů bojů se nedařilo snad vůbec nic. Hrozné počasí porušilo a zpomalilo tempo našich útoků. Velitelé NATO chtěli nejdříve zčistit jugoslávskou protileteckou obranu a teprve pak vyslat letadla proti srbským obrněným vozidlům a dělostřelectvu, které proudily do Kosova, ale Miloševič neaktivoval protileteckou obranu tak, abychom ji mohli identifikovat. Zřítila jedna „neviditelná“ americká stíhačka. Po téměř celý týden jela operace NATO „Spojená síla“ na první rychlostní stupeň, zatímco Miloševičovy bezpečnostní síly se pustily do naplánovaného pustošení.

Ten první večer se mě Larry King ze CNN zeptal, zda chceme pokračovat v útocích „tři, čtyři dny. Máte nějaký plán?“ V obavě z kritiky, že Kosovo může stát druhým Vietnamem, jsem kličkovala, že nemůžu mluvit o detailech, ale že „půjde o soustavný útok, a není to něco, co by trvalo příliš dlouho.“ Druhý den jsem na podobnou otázku Jima Lehrera z PBS odpověděla, že „zeme očekávat konec bombardování během „relativně krátké doby“.

Během velice krátké doby jsem si přála vzít ta slova zpět. Moje odpovědi – bez upřesnění „relativně“ – se citovaly při bezpočtu příležitostí jako důvod, že jsem byla naivní, pokud šlo o rizika nerozlučně spjatá s použitím síly NATO. To bylo sprosté. Je pravda, že jsem často argumentovala, že síla je jediný jazyk, kterému Miloševič rozumí, ale nikoho jsem se nepokoušela přesvědčit o tom, že se Miloševič rychle učí. Proto jsem se před začátkem operace dokonce nebránila francouzskému návrhu, abychom po několika dnech útoků plánovali pauzu. Zatelefonovala jsem také Vysokému komisaři OSN pro uprchlíky a navrhla mu, aby vydal zvláštní výzvu o pomoc, než dojde k uprchlím z Kosova, který jsem očekávala. Můj návrh byl zamítnut.

Než začalo bombardování NATO, vyhnala již srbská ofenziva z dobytých sto tisíc Kosovarů. V dalších dnech jejich počet rychle narůstal. Zdálo se, že Miloševič má čtyři hlavní cíle: likvidaci KLA, trvalou změnu etnické rovnováhy v Kosovu, zastrášení etnických Albánců, kteří v Kosovu zůstanou, a vytvoření destabilizující humanitární krize, která zaměstná mezinárodní společenství a rozdělí oblast.

Tyto cíle nebyly neočekávané, ale podcenili jsme rychlost, rozsah a